

Міжнаціональні відносини у вищих навчальних закладах Кракова (1918-1939)

Вища освіта в Кракові в міжвоєнний період розвивалася в важких матеріальних умовах, але не зважаючи на те, досягнула значних результатів як у відкритті нових вищих навчальних закладів так і відкритті нових спеціальностей та факультетів.

Важкі умови проявилися в недостатній кількості навчальних, лабораторних, бібліотечних і канцелярських приміщень, а також в недостатньому бюджетному фінансуванні. В дуже важких матеріальних умовах був Ягеллонський університет. Багато його установ містилося у винаймованих приміщеннях, за які під час війни не платили оренди і тому їхні власники хотіли усунути їх зі своїх приміщень. Також інфляція на початку 20-х років ХХ століття звела нанівець вартість попередньої арендної плати.

Дуже погані умови мали деякі факультети, що мали власні університетські приміщення. Астрономічна обсерваторія на початку незалежності Польщі не мала електричного освітлення. Отоларингологічна клініка знаходилася в вологому господарчому приміщенні, стелю якого підпирали балками. Аудиторія медичинської хімії в якій викладав проф. Леон Мархлевський, могла вмістити 40 студентів, але на заняття приходило 120 осіб. Була нагальна потреба в будівництві нових приміщень. Великі клопоти переживала також й університетська бібліотека, яка містилася в Collegium Maius (Колегіум Майус). Книги містилися в приміщеннях, які були переповнені, також протікав дах, що загрожував унікальним книгам. Розвиток і утворення нових факультетів і спеціальностей вимагали нових приміщень [2, 310].

Однак, університет значно перебудував корпус давньої промислової школи, де містилися хімічні лабораторії та філологічні спеціальності. Отримав також корпус давнього арсеналу, який ґрунтовно перебудував, дякуючи тому було створено умови для розвитку географічного факультету. Було також побудовано гінекологічно-пологову клініку та університетську бібліотеку. Клініка, яка коштувала велику на той час суму близько 5,5 мільйонів злотих, була найновіша на факультеті і загалом в польських університетах. Важливою інвестицією також була побудова нового корпусу школи медсестринства і початок будівництва ларингологічної клініки. Ці будівлі істотно поправили функціонування медичного факультету. З літа 1931 р. і до 1939 р. тривало будівництво університетської бібліотеки. Вартість бібліотеки становила 5 мільйонів злотих і була найсучаснішою бібліотекою в Польщі та однією з найсучасніших в Європі. [2, 311-312].

Клопоти з приміщеннями мала також Академія мистецтв. Не було розпочато будівництва третього поверху. Не вистачало аудиторій для теоретичних лекцій, читального залу, приміщень

для лабораторій. Відкриття архітектурного факультету змусило орендувати приміщення по вул. Звезинецькій 15, від якого було відмовлено в період ліквідації факультету. З того часу Академія мистецтв орендувала частину будинку по вул. Варшавській 7. До кінця міжвоєнного періоду навчальний заклад не мав конференційної аудиторії. Ремонти вимагали великих коштів. Весь час висувався проект побудови нового корпусу, але ці плани не здійснилися. [2, 312-313].

В найважчих матеріальних умовах була нововідкрита Гірнична академія. Ще з XIX століття ставалося питання про її відкриття, але відкрита вона була лише в 1919 році. Міська влада надала їй шкільний будинок по вул. Лоретанській 18. Там розмістилися канцелярські приміщення, лекційні аудиторії, аудиторії для креслення та читальний зал для студентів. Лекції з хімії відбувалися в аудиторії порівняльної анатомії Ягеллонського університету, з математики в математичній аудиторії Ягеллонського університету по вул. св. Анни, а з загальної механіки в Collegium Witkowskiego (Колегіум Вітковського) Ягеллонського університету. В червні 1923 року було розпочато будівництво нового корпусу по вул. Міцкевича. Великий і помпезний головний корпус та машинна лабораторія були побудовані по вул. Реймонта 7. Все це було прикладом розвитку краківського студентського осередку [4, 25-34].

Вищі Торгівельні Студія діяли з 1925 року були наступним прикладом, як в важких матеріальних умовах дякуючи організаторській енергії може розвинутися вищий навчальний заклад. До 1927 року ВТС містилися в середній торгівельній школі по вул. Капуцинській 2. На землі, яку надало місто, в 1927 році було відкрито новий корпус (вул. Сенкевіча 4), а в наступному році його було надбудовано, а в 1931 році побудовано другий корпус (вул. Сенкевіча 5) [2, 313].

Протягом всього міжвоєнного періоду міністерські видатки на наукові цілі краківських вищих навчальних закладів були недостатніми. В двадцятих роках інфляція, а потім санація фінансів держави доправили до дворазового скорочення заробітної плати викладачів. Стабілізація у фінансовій сфері настала в 1927 році, але велика депресія доправила до зменшення дотацій, а в 1931 році внаслідок того було скорочено викладачів Ягеллонського університету. Лише з 1935 року ситуація покращилася. В найважчі двадцяті і тридцяті роки були періоди, коли в Ягеллонському університеті бракувало грошей на найпростіші наукові видатки, а заняття відбувалися в неопалюваних аудиторіях. В кращій ситуації була Гірнична академія, яка дякуючи підтримці промисловості отримувала значні суми на розвиток навчального закладу. Дякуючи оподаткуванню Горносілезького Союзу Гірничо-Металургійних Промисловців було збудовано в 1926-1927 роках при академії корпус машинної лабораторії [4, 35-46].

З організаційного погляду в міжвоєнному періоді відбувається значний розвиток Ягеллонського університету. В Ягеллонському університеті поряд з чотирма діючими факультетами: філософії, права, теології та медицини, в 1923 році перетворюється з рільничих

студій п'ятий сільськогосподарський факультет. Цей факт означав не лише піднесення рівня і престижу сільськогосподарських наук, але також створення нових кафедр, яких не було в Ягеллонському університеті. Подальшим прикладом розвитку університету було утворення при філософському та медичному факультетах спеціальних студій. При медичному факультеті було утворено в 1925 році Університецьку школу медсестер і гігієністок та в 1927 році відкрито спеціальність з фізичного виховання. Також при сільськогосподарському факультеті в 1924 році утворено Вищий науковий курс кооперації та дворічний курс садівництва. В такий спосіб університет старався достосуватися до нових умов та давати студентам більше знань та умінь. Деякий час також діяли факультативні заняття на медичному факультеті [2, 315].

В Гірничій академії діяли два факультети: гірничий та металургійний [4, 45].

Вищі Торгівельні Студія мали лише один факультет і кілька спеціальностей, які протягом міжвоєнного періоду розширювалися. З 1925 року діяли такі спеціальності: загальної торгівлі, товарознавства, торгівля зі Сходом. В 1927 р. відкрито новий напрямок – педагогіка. В 1928 році утворено спеціальність самоврядного господарства, а з 1934 року митна спеціальність. З 1930 р. проводилися річні підготовчі курси для абітурієнтів до вступу у Вищі Торгівельні Студія, а з 1936 р. проводився педагогічний курс для вчителів промислових шкіл [4, 315-316].

Академія мистецтв до 1918 р. мала лише один факультет. Після здобуття незалежності Польщі в 1925 р. було створено архітектурний факультет і навіть було надано перші ступені інжинера-архітектора, доктора технічних наук. В листопаді 1926 року міністерство повідомило академію про свою заборону в підготовці архітекторів, оскільки така спеціальність була в політехніках. Незважаючи на енергічну оборону архітектурного факультету студентів він був скасований в 1927/1928 навчальному році. Було залишено лише кафедру історії архітектури. Відтак краківська Академія мистецтв мусила задовільнитися лише навчанням малярства і різьби. Ухвалою Ради професорів Академії мистецтв з червня 1937 року було спеціально утворено Курс для кандидатів у вчителі малювання в середніх школах [2, 316].

В результаті діяльності університету та міністерства в міжвоєнному періоді було унормовано організацію навчання. Все навчання в університеті, з винятком медицини, тривало чотири роки, медичне тривало п'ять з половиною років. Було запроваджено нові програми навчання.

Навчання в Академії мистецтв тривало п'ять років, а Курс для кандидатів у вчителі малювання в середніх школах тривав чотири роки.

Також і наука в Гірничій академії тривала чотири роки. Перші два роки було загальне навчання, а на III і IV році навчалися по спеціальності. Спочатку була тимчасова програма, а в 1924/1925 навчальному році було запроваджено нову програму. Поряд з обов'язковими предметами з'являлися щораз більше надобов'язкових, які давали можливість ширшої освіти. В початковому періоді серед надобов'язкових предметів були між іншим польська мова та

література, які з часом зникли. Після закінчення навчання випусники отримували титул гірничого інжинера та інжинера металурга [4, 40-46].

В Вищих торгівельних студіях наука тривала три роки. Перший рік для всіх спеціальностей був спільним. Після третього курсу всі студенти були зобов'язані пройти шестимісячну практику, написати дипломну роботу і здати кінцевий екзамен. З 1930 року для тих хто прагнув присвятити себе науковій роботі впроваджено четвертий рік, т. зв. “дослідницької роботи” [2, 317-319].

Через довгий період Першої світової війни і неможливість навчатися, відродження польської держави, суспільно-економічні зміни спричинили прагнення освіти. Їх виразом було те, що перший раз в історії навчальних закладів м. Кракова відбувся великий наплив на навчання. Найбільшу кількість студентів мав Ягеллонський університет. Вже в першому 1918/19 навчальному році після отримання незалежності нараховувалося 3860 студентів. Від того часу кількість студентів весь час зростала і досягла в 1931/32 н. р. найбільшої кількості – 7653 студентів. Але починаючи з 1932/33 н. р. внаслідок економічної кризи, зубожіння польського суспільства відбувся спад. В 1919-1939 роках Ягеллонський університет за кількістю студентів займав друге місце серед польських університетів. Його випереджав лише столичний. Зріст і спад кількості студентів можна спостерігати і в Академії мистецтв, де в 1918/19 було 95 студентів, а в 1926/27 н. р. збільшилося до 211 чол. Відтоді наступив спад студентів і до початку Другої світової війни їхня кількість коливалася від 140 до 200 записів.

В Гірничу академію в першому році існування 1919/1920 році записався 81 студент. Потім кількість записів зростала, досягнувши в 1929/30 р. 536 студентів. З того часу не дивлячись на економічну кризу щорічно до вузу вступало понад 500 студентів. В останніх роках перед війною значно зросла кількість студентів, досягаючи в 1937/38 р. 560 осіб, а в 1938/39 р. – 604 особи.

Вступ до Вищих Торгівельних Студій відразу досягнув високого рівня, отримав друге місце після Ягеллонського університету за кількістю студентів. В 1925/26 н. р. вступило 222 особи, а вже в 1928/29 – 731 особа. Від 1929/30 р. кількість студентів досягнула 1000 чол., досягнувши в 1930/31 рекордну кількість студентів – 1283. Після 1933 р. керівництво Студій не подавало в своїх звітах статистики молоді. Велика кількість бажаючих показала, якими потрібними виявилися для Кракова Вищі Торгівельні Студія [2, 319].

Лише частково було розпізнане суспільне, територіальне і релігійне походження студентської молоді в міжвоєнному періоді в Кракові. Серед студентів ЯГ домінувала молодь з інтелігенції. В 1922/23 р. молодь інтелігентного походження і з вільних професій складала 48,4 % всієї кількості, в 1928/29 обидві ці суспільні групи досягли 44,5 % всієї кількості, а в 1932/1933 – 51%. В наступних роках цей рівень зменшився. В 1934/35 р. він склав 40,2 %, а в 1938/39 – 39,7 %. Тенденцію до зменшення виявляла кількість молоді дворянського

походження. В 1922/23 вона складала 3% всіх студентів, а в 1928/29 лише 1 % і з того часу її кількість залишилася на такому ж рівні. На другому місці після молоді з інтелігенції знаходилася молодь з буржуазії. Її процентний склад в загальній кількості студентів зменшувався. В 1922/23 р. студенти, які походили з буржуазії становили 25,6 % від загальної кількості, в 1928/29 р. – 17,9 %, в 1932/33 – 18,4 %, а в 1934/35 вже лише 11 % і в 1938/39 ледве 7,9 %. Натомість зростала кількість молоді сільського походження. В 1922/23 р. сільська молодь складала 12,8 %, потім утримувалася на рівні 13 %, а в 1938/39 р. досягнула 15,5 %. Найбільш значний був процентний зріст серед робітничої молоді. В 1922/23 р. вона складала ледве 4,3 % від загальної кількості студентів, в 1928/29 р. досягнула 8,9 % від загальної кількості, а в 1938/39 складала 13,2 % від загальної кількості студентів [2, 320].

Якщо говорити про територію, то в міжвоєнному періоді Ягеллонський університет перетворюється в місцевий вищий навчальний заклад. В 1928/29 р. 51,5 % від загальної кількості студентів походило з Кракова і Краківського воєводства, в 1935/36 р. – 60,4 %, а в 1937/38 – 62,1 %. Деякий час багато студентів приїжджали і з Львівського воєводства. В 1928/29 р. вони становили 16,3 % від загальної кількості молоді, потім їхня кількість зменшилася до 8 % і 7,3 %. Іншими регіонами з яких походило найбільше молоді були Келецьке і Сілезьке воєводства. В 1928/29 р. з Келецького було 8,1 % від загальної кількості студентів, з Сілезії – 4,4 %. В наступних роках 1935/36 і 1937/38 вони склали по 11 % від загальної кількості. Так університет перетворився в навчальний заклад, до якого вступала молодь з Кракова і Краківського, Келецького та Сілезького воєводств.

Ще одним явищем в Ягеллонському університеті був великий вплив на навчання жінок, які в міжвоєнному періоді були на всіх факультетах зрівняні в правах з чоловіками. В 1918/19 р. їх навчалася 18,2 % від загальної кількості студентів, в 1932/33 р. вони досягнули найбільшої кількості в міжвоєнний період – 30,1 %, потім, в подальших роках їхня кількість зменшилася, досягнувши навіть в 1936/37 р. – 24,8 %.[2, 320].

Що стосується віросповідання, то серед студентської молоді домінували католики. Вони становили в різних періодах від 62,3 % до 84,3 % від загальної кількості. Від 30-х років відсоток католиків невпинно зростав. В 1937/38 р. католики становили 84,3 % від загальної кількості студентів. Другою групою за кількістю були євреї. В 1918/19 р. вони становили 24,3 % від загальної кількості. В 1923/24 р. вони досягнули 31,9 % від загальної кількості студентів, а відтак і найвищий рівень в міжвоєнному періоді. В наступних роках той рівень був біля 28 %. Від 1928/29 р. цей рівень систематично почав знижуватися, дійшовши в 1937/38 р. до 12,1 %. Така ситуація була наслідком гострої боротьби націоналістичної молоді про обмеження, а потім і цілковиту заборону навчатися студентам євреям. Під впливом галасливої кампанії єндецької молоді, якій підкорилася влада Ягеллонського університету, дійшло до т. зв. “лавкового гетта”, що означало виокремлення окремих місць для євреїв, а на медичному факультеті дійшло до

таємного застереження, яке обмежувало кількість студентів євреїв. В останньому періоді перед вибухом війни не було прийнято жодного єврея на медичний факультет. Проти запровадження “лавкового гетта” в польських університетах протестували вчені Європи та Америки. Навіть Альберт Ейнштейн підписав меморіал, який отримав Ягеллонський університет. В цих протестах йшла мова про те, що в прагненні до знань не можна ставити жодних релігійних чи расових бар’єрів [2, 320].

Серед різних університетських факультетів найбільшою популярністю користувався факультет права, який в майбутньому давав найбільше користі. Протягом міжвоєнного періоду на правничому факультеті навчалося близько 40 % від загальної кількості студентів. На другому місці був філософський факультет. На тому факультеті навчалося близько 30 % студентів, а в 1930/31 – 38,5 %. Це був вчительський факультет, його випусники, як правило працювали в школі. Третє місце займала медицина, де на початку міжвоєнного періоду навчалося 17 % молоді, а потім біля 11 %. На четвертому та п’ятому місцях знаходилися теологічний та сільськогосподарський факультет [2, 321].

В Гірничій академії, як можна припускати, більшість молоді вступала з півдня Польщі, з Кракова і Краківського воєводства та Сілезії. Інформація про студентів, яку надавала влада академії вказувала на те, що Гірнича Академія напевно з початку свого існування, а точніше з моменту оголошення даних в своїх звітах не приймала на навчання євреїв. Але якщо навіть такі випадки траплялися, то це були лише поодинокі випадки. Відомо, що в офіційних звітах, які доступні для широкого загалу, стверджувалося, що євреї не навчаються в академії, а в даних, які пересилалися до міністерства і потім включалися до загальнопольських статистичних видань, які були важкодоступні, кілька років подавалася інформація про кілька представників єврейства. Найбільший відсоток складали католики, невеликий процент складали греко-католики, лютерани, православні. В 1937/38 р. серед 608 записаних було 564 католиків, 22 лютерани, 13 православних, 8 греко-католиків і 1 мусульманин. Найбільшою популярністю користувався гірничий факультет [2, 321].

Серед студентів Академії мистецтв найбільший відсоток складали студенти, які походили з Малопольщі та Сілезії Цешинської, на другому місці знаходилися студенти з Кракова, на третьому молоді з давньої Конгресувки. Також була група студентів з східних кресів. Якщо говорити про віросповідання, то на першому місці були католики, які складали в 1929-1938 роках від 128 до 184 студентів. На другому місці знаходилися євреї. В 1929/30 р. їх нараховувалося 17, потім 12, 13, 11. Майже таку саму кількість складали греко-католики. Інші менші групи складали лютерани та православні. Студентська сім’я в Академії була різною, як видно зі статистичних даних. Хоч в ній також були тертя на релігійному ґрунті, але боротьба з євреями не була такою гострою як в Ягеллонському університеті. Характерним явищем був той факт, що євреї свідомо в більшості вважали себе за поляків. Наприклад в 1937/38 р. з 11

студентів-євреїв лише троє визнавали себе за євреїв [2, 321].

Інформацію, яку надавали Вищі Торгівельні Студія вказувала на те, що більшість молоді становили мешканці Кракова, великий процент в цій кількості були євреї.

Велика студентська сім'я Кракова становила дуже багату мозаїку з погляду приналежності до різних ідеологічних, наукових, самопомогових товариств. Найбільш розвинутим товаристський рух був в Ягеллонському університеті, де в міжвоєнний період існувало близько 220 організацій. Деякі діяли цілий період, інші по кілька років, деякі лише кілька місяців або тижнів. В 1920 р. при Ягеллонському університеті діяло 36 організацій, в 1927/28 р. – 101 і з того часу, аж до 1933 р., до єджевічовського закону про реформу вищих шкіл, щораз їхня кількість збільшувалася. В 1933 р. їх вже налічувалося 144. В результаті реформи було заборонено діяльність міжуніверситетських товариств і їхня кількість скоротилася до 120. В 1938/39 р. при Ягеллонському університеті діяли 104 товариства. Серед них була і єврейська організація – “Вогнище” [2, 321].

Студентське життя міжвоєнного Кракова вирішували ідеологічні впливи і течії старшого покоління, а також важкі матеріальні умови, в яких потрібно було навчатися. Стипендії були доступні лише для невеликої кількості студентів. Оплати при вступі, бібліотечні, лабораторні, екзаменаційні були дуже великими. Ягеллонський університет ще перед Першою Світовою війною мав гуртожиток по вулиці Яблоновських, який в міжвоєнному часі був надбудований. Другим гуртожитком була невелика бурса по вул. Гарбарській. Великий гуртожиток було побудовано при Блонях. Студентки мали свій дуже малий гуртожиток біля площі Сікорського, також було розпочато будівництво великого гуртожитку по вул. Реймонта 11. Єврейська молодь збудувала собі гуртожиток по вул. Промисловій. Всього того не вистачало для великої студентської спільноти. Студенти Гірничої академії деякий час мешкали в башні на Вавелю. В березні 1931 р. було закінчено будівництво гуртожитку для 130 студентів Гірничої Академії. Академія мистецтв не мала жодного гуртожитку для своїх студентів [2, 323].

Отже, міжнаціональні відносини у вищих навчальних закладах Кракова склалися по різному.

Джерела та література:

1. Dzieje Krakowa. Kraków w latach 1918-1939. – Т.4. – Kraków 1997.
2. Julian Dybiec Oświata, szkolnictwo, nauka. Szkolnictwo wyższe // Janina Bieniażówna, Jan M. Małecki (red.), Dzieje Krakowa. Kraków w latach 1918-1939. – Т.4. – Kraków 1997.
3. R. Torzecki, Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej. – Warszawa 1993.
4. Stefan Białas, Adam Szybiński Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie w latach 1919-1959. Kronika. – Т.1. – Kraków 1959.